Journal of Literary Schools
Volume 10. Issue 33. Autumn and Winter 2026. Pages 28 to 53.

Types of Balanced We-Narratives in Persian Fiction*

Nastaran Shahbazi [1]

[1] Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. email: shahbazi_nastaran@yahoo.com

10.22080/RJLS.2025.27441.1487

Received:
1403-08-16
Accepted:
1404-01-21

Keywords:
We-narrative;
Narrative voice;
Narrative perspective;
Collective narration;
Postclassical narratology;
Contemporary Persian fiction.

Abstract

A type of collective narrative in which the narrating agent is the first-person plural pronoun is referred to as *we-narrative*. In classical narratology, this narrative mode has traditionally been regarded as reducible to the first-person singular; however, postclassical narratological studies have granted it an independent identity and introduced it as an effective mechanism for articulating collective perspectives in the contemporary world. The present study adopts a descriptive–analytical approach to examine forms of *we-narrative* that are irreducible to *I-narrative*. From a formal perspective, when *we-narrative* operates alternately and, at the discursive level, draws on a group of narrators functioning as narrative agents, the result is what may be termed *balanced we-narrative*. By examining selected fictional works from contemporary Persian literature, this study identifies various types of balanced we-narrative, distinguishing them according to the degree of access available to group members and the mode of representation employed. The structural dimensions of each type are analyzed through textual examples. Findings suggest that two polar types can be distinguished based on the stratification of *narrative voice* and *narrative perspective*, namely, the "group + members" type and the "collective character" type. The "group + members" type is further divided into determinate and indeterminate subtypes depending on whether individual members are foregrounded. In contrast, narration in the form of a "collective character," which has no subcategories, can elevate collectivism to the level of a collective character through four shared features: knowledge, understanding, speech, and action.

* **Corresponding Author:** PhD Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran
Address: Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran
Email: shahbazi_nastaran@yahoo.com
Tel: 09126165291

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

1. Introduction

The relatively underused first-person plural point of view is initially divided into three forms. In the first category, the I embedded within the we-narrator—who recounts the narrative—is directly identifiable. Many stories have been written in this mode, in which first-person singular and plural coexist to create a complementary point of view, or in which we-narrative functions as an embedded narrative within a larger narrative recounted by an I-narrator. This category is not addressed in the present study. In the second form, the I recounting the we-narrative is implicitly identifiable, yet no explicit references are made to its individuality; its presence can only be traced through textual cues. Finally, in the third form, no recounting I is identifiable in any way. These latter two forms fall under the category of balanced we-narrative, which constitutes the focus of this study.

The underlying assumption of the present research is that balanced we-narrative can be structured around two main types: group + members and collective character. Accordingly, the study seeks to examine and elucidate the characteristics of each type through a corpus of contemporary Persian fiction.

2. Research Questions Methodology

This study adopts a synchronic approach and employs a descriptive–analytical method. It draws on narrative typology to identify and distinguish different forms of we-narrative. The research is an attempt to find answers to the following questions:

a. Into what types can balanced we-narrative be classified?

b. What are the defining characteristics of each type of balanced we-narrative?

3. Findings and Conclusion

As with other points of view, the issue of observation versus agency is also relevant to *we-narrative*. The collective *we*, as a focal character, exhibits varying degrees of agency and access throughout the narrative, which can serve as the basis for more fine-grained classifications of this narrative mode. Some instances merely rely on surface-level representations and do not pursue inward progression. Ultimately, this issue is tied to modes of narrative representation: when *we-narrative* approaches either end of the spectrum between *telling* and *showing*, the narrative requirements change accordingly. This distinction is significant enough to be considered a fundamental criterion in classification.

Collective agency in the technical form of *we* does not require particularly complex analytical components and can be studied in a manner similar to first-person singular narration. However, in balanced *we-narrative*, collective agency acquires distinctive features. The central concern in this context is the mode of representation. From this perspective, the representation of *we* in fiction can be divided into two categories:

1. A *we* that transforms the data of its individual members into a collective narrative under a shared voice and presents it as such.
2. A *we* that speaks from the outset as an integrated whole, producing a narrative that emerges from a shared perspective.

Accordingly, a narrative faces a fundamental choice: whether it intends to reflect the thoughts of the narrating group, and if so, by what means. The first form—*group + members*—follows the model: *individual actions of group members + mediated perceptual performance by other members of the group (hearing, seeing, feeling, imagining, etc.) = the reporting of the narrated action as an intra-group act*. In contrast, in the second form, namely narratives with a *collective character*, this model cannot apply. Here, the *we*-narrator exists wholly and integrally within the

event, with no possibility of separating its members, and the narrative employs alternative strategies to compensate for this absence of individuation.

Since in *we-narrative* of the collective-character type, the position of internal focalization—or internal point of view—is exclusively oriented toward a single focalizing character, the sequencing of information is conveyed solely through one perspective. This stable perspective is expressed by a collective voice. By contrast, in *we-narration* of the first type (*group + members*), the narrative employs a fixed collective voice—namely the pronoun *we*—to present multiple perspectives.

علمی پژوهشی

گونه‌های ما-روایت تراز در ادبیات داستانی فارسی *

نسترن شهبازی[۱]

10.22080/RJLS.2025.27441.1487

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۸/۱۶
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۱/۲۱

چکیده

نوعی از روایت جمعی که عامل روایی آن ضمیر اوّل‌شخص جمع است، ما-روایت نامیده می‌شود. در مکتب روایت‌شناسی سنّت‌گرا، این مدل روایی همواره قابل‌تغییر به صورت اوّل‌شخص مفرد است، امّا مطالعات پساسنّت‌گرا، برای این شیوه، هویّت مستقل قائل شده است و آن را سازوکاری کارآمد برای بیان دیدگاه‌های جمعی در جهان امروز معرّفی می‌کند. در پژوهش حاضر با روشی توصیفی-تحلیلی به گونه‌های غیرقابل تقلیل ما-راوی به من-راوی پرداخته خواهد شد؛ از نظر صوری در حالتی که ما-روایت به شکل متناوب و در سطح گفتمانی از گروه راویان در نقش کنشگر روایی بهره ببرد، ماحصل ما-روایت تراز خواهد بود. پژوهش حاضر با بررسی نمونه‌های داستانی ادبیات معاصر فارسی، انواعی از ما-روایت تراز را معرفی می‌کند که از جنبه‌ی دسترسی اعضای گروه و شکل بازنمایی، تفکیک شده‌اند. ابعاد ساختاری هر یک از این گونه‌ها با بهره‌مندی از نمونه‌های داستانی بررسی می‌شود و نتیجه نشان می‌دهد می‌توان دو سرگونه را بر اساس سطح‌بندی «صدای روایی» و «دیدگاه روایی» از یک‌دیگر بازشناخت که به ترتیب گونه‌ی «گروه+ اعضاء» و «شخصیّت جمعی» را تشکیل می‌دهند. شکل «گروه+ اعضا» بنا به شاخص کردن اعضای مذکور به دو حالت معیّن و نامعیّن تقسیم می‌شود و در شیوه‌ی روایت‌پردازی به شکل «شخصیّت جمعی» بدون زیرگونه، بنا بر چهار شاخصه‌ی اشتراکی دانش، فهم، گفتار و عملکرد، روایت می‌تواند حالت جمع‌گرایی را به سطح شخصیّت جمعی ارتقا دهد.

کلیدواژه‌ها:
ما-روایت، صدای روایی، دیدگاه روایی، روایت جمعی، روایت‌شناسی پساسنّت‌گرا، داستان معاصر فارسی.

* **نویسنده مسؤول:** نسترن شهبازی
آدرس: گروه زبان و ادبیّات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
ایمیل: shahbazi_nastaran@yahoo.com
تلفن: ۰۹۱۲۶۱۶۵۲۹۱

[۱] دکتری تخصصی گروه زبان و ادبیّات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول) رایانامه: shahbazi_nastaran@yahoo.com

دوره ۱۰. شماره ۳۳. بهار ۱۴۰۵. صفحات ۲۸ تا ۵۳.

۱ مقدمه

در بسیاری از کتاب‌های مربوط به عناصر داستان از جمله کتاب ***زاویه‌دید در داستان*** نوشته‌ی جمال میرصادقی، زاویه‌دید اوّل‌شخص به دو نوع اصلی تقسیم می‌شود؛ مفرد و جمع. (۱۴۰۱: ۱۷)؛ در باب زاویه‌دید اوّل‌شخص و زیرمجموعه‌های آن پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است در مقابل زاویه‌دید اوّل‌شخص جمع که از این پس ما-روایت (We-Narrative) یا روایت جمعی (Collective Narrative) نامیده خواهد شد، کم‌تر مورد توجّه بوده است. روایت جمعی حوزه‌ای نوین در مطالعات روایت‌شناسی به حساب می‌آید؛ نه تنها این مقوله پیش‌تر در نظریّه‌های سنّت‌گرایانی نظیر استانزل (Franz K. Stanzel) جایی نداشته است، بلکه افرادی چون ژنت (Gerard Genett) اساساً امکان وجود آن را نیز رد کرده‌اند. در چنین دیدگاهی این زاویه‌دید قابل تأویل به اوّل‌شخص مفرد در نظر گرفته می‌شود، امّا در مقابل روایت‌شناسان پساسنّت‌گرا با استناد به زمینه‌های فلسفی و روانی، آن را به‌صورت مجزا ممکن می‌دانند و هویتی مستقل برای آن قائل هستند. پژوهش پیش‌رو بر مبنای دیدگاه روایت‌شناسی پساسنّت‌گرا، روایتگری جمعی را امری ممکن می‌داند و می‌کوشد گونه‌های این شیوه را که قابل تأویل به اوّل‌شخص مفرد نیستند، مطالعه و طبقه‌بندی کند. اساس این طبقه‌بندی صوری و مبتنی شناسایی راوی به مثابه‌ی فاعل کنشگر (subject) است و به موضوع ارزشی (object de valeur)، دلایل و نتایج کاربرد روایت جمعی توجّهی نداشته است.

۱-۱- بیان مسأله

زاویه‌دید کم‌کاربرد اوّل‌شخص جمع در رده‌بندی اولیه به سه شکل تقسیم می‌شود؛ در دسته‌ی اول "من" مستتر در ما-راوی که بازگوکننده‌ی روایت است به‌صورت مستقیم قابل شناسایی است. داستان‌های زیادی در این قالب نوشته شده‌اند که در آن‌ها اوّل‌شخص مفرد و جمع در کنار هم با ایجاد زاویه‌دید ترکیبی (Complementary Point of View) داستان را پیش می‌برند یا ما-روایت به عنوان روایت دربرگرفته‌شده بخشی از روایتی است که من-راوی در حال بازگو کردن آن است؛ در پژوهش حاضر به این دسته پرداخته نخواهد شد. در شکل دوم «من» بازگوکننده‌ی ما-روایت به صورت تلویحی قابل شناسایی است، ولی در هیچ جا به‌صورت مشخص به فردیّت خود اشاره نمی‌کند و حضور او تنها با خوانش نشانه‌ها در داستان قابل ردیابی است و در نهایت در شکل سوم، هیچ «من» بازگوکننده‌ای به هیچ روشی قابل شناسایی نیست. این دو شکل در زمره‌ی ما-روایت‌های تراز قرار می‌گیرند و هدف پژوهش پیش‌رو مطالعه‌ی آن‌ها است. پیش‌فرض مطالعه‌ی حاضر الگوی ما-روایت‌های تراز را بر پایه‌ی دو گونه‌ی گروه+ اعضاء و شخصیّت جمعی در نظر می‌گیرد. بر همین‌مبنا کوشیده می‌شود با استفاده از پیکره‌ی داستان معاصر فارسی، ویژگی‌های هر یک از این گونه‌ها بررسی و تیبین گردند.

۱-۲- پرسش‌های پژوهش

الف. ما-روایت‌های تراز به چه انواعی تقسیم می‌شوند؟

ب. ویژگی‌های هریک از این گونه‌های ما-روایت تراز چیست؟

۳-۱- روش پژوهش

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای هم‌زمانی (Synchronic) است که روش آن توصیفی-تحلیلی است و از گونه‌شناسی روایی برای بازشناخت انواع ما-روایت‌ها بهره برده خواهد برد.

۴-۱- پیشینه‌ی پژوهش

مطالعه در حوزه‌ی روایت جمعی به نسبت سایر قالب‌های روایی، نوپا محسوب می‌شود؛ پژوهش‌ها پیرامون این حوزه در ایران نیز معدودند. می‌توان همین پژوهش‌های معدود پیرامون روایت جمعی را در نگاه کلان به دو دسته‌ی تقسیم کرد؛ دسته‌ی نخست پژوهش‌های بنیادینی هستند که به صورت پایه‌ای به تعریف این پدیده پرداخته‌اند و آن را با شواهدی داستانی تبیین کرده‌اند و دسته‌ی دوم پژوهش‌هایی هستند که با مبنا قرار دادن پژوهش‌های بنیادین، بر نمونه‌های خاص متمرکز شده‌اند.

در ذیل دسته‌ی اول، نخستین پژوهش متمرکز، مقاله‌ای است با عنوان «بررسی نظری و کاربردی روایت اوّل شخص جمع» نوشته‌ی عباس جاهدجاه و لیلا رضایی (۱۳۹۲) که در آن نویسندگان ضمن معرفی ما-روایت‌ها با استفاده از دیدگاه چند نظریه‌پرداز غربی، پنج داستان گلشیری را که با این زاویه‌دید نوشته شده، تحلیلی مختصر کرده‌اند.

در مقاله‌ای بعدی با عنوان «ظرفیت‌های زبانی ما-راوی: ملاحظات کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع در روایتگری»، نسترن شهبازی و حسین بیات (۱۴۰۱)، با اشاره بر ویژگی‌های تعریف منطقی «ضمیر اوّل‌شخص جمع» امکاناتی را که هر یک از این بخش‌ها برای روایت داستانی ایجاد می‌کنند، بر اساس نمونه‌های داستانی، بررسی کرده‌اند.

همچنین شهبازی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «کران‌بندی اصطلاح روایت جمعی: مطالعه‌ی نقش عامل روایی در انگاشت‌های اشتراکی» این بار به تعریف ابعاد روایت جمعی می‌پردازند و سه صورت «روایت درباره‌ی جمع واحد»، «تلقّی جمعی» و «روایت بیان‌شده از سوی جمع» را گونه‌های اصلی روایت جمعی معرّفی کرده‌اند.

در دسته‌ی دوم، مقاله‌ای با عنوان «ما-روای مشوش خانه‌روشنان گلشیری: چرایی یک روایتگری مبهم» شهبازی، باقری و بیات (۱۳۹۹) موجود است که به‌طور مشخّص با مداقه بر داستان خانه‌روشنان گلشیری، به جنبه‌هایی از کارکردهای ما-راوی در این داستان پرداخته‌اند و از دیدگاه‌های ناتالیا بختا (Natalya Bekhta) برای تبیین کارکردها بهره برده‌اند. همین نویسندگان در دو مقاله‌ی دیگر با عنوان‌های «شرحی بر قصیده‌ی جملیه یا شرحی بر

روایت یک خاطره جمعی» (۱۴۰۲) و «در مسیر ما با آن‌ها؛ ساخت نشانه‌مبنای داستان ملخ اثر هوشنگ گلشیری» (۱۴۰۳) با مطالعات متن‌محور، به جنبه‌های گوناگون دیگری از روایت‌پردازی جمعی پرداخته‌اند.

پژوهش‌های کم‌تعداد در این زمینه، عموماً میان این گونه‌ها از منظر سطح روایی تمایزی قائل نشده‌اند و به‌طور کلی ما-روایت‌ها را مورد مطالعه قرار داده‌اند. در واقع پژوهشی متمرکز بر سطوح روایی داستان‌های برخوردار از زاویه‌دید اوّل‌شخص جمع به‌خصوص صورت تراز آن، انجام نشده است و پژوهش حاضر گامی در این مسیر است.

۲ چارچوب مفهومی یا مبانی نظری پژوهش

گونه‌شناسی روایت‌های جمعی با پیش‌انگاشتی تدوین می‌شود که معیار گونه‌بندی، وضعیّت ادراکی گروه و چگونگی انتقال آن به مخاطب توسط گروه است. در این زیرگونه‌ها میزان همبستگی و بازتاب آن در داستان اساس قرار گرفته است. در این پژوهش تلاش می‌شود موقعیّت جمع اضدادی این شیوه‌ی روایی که حاصل انتساب فصل «جمعی» به نوع «اوّل‌شخص» است، با استفاده از نمونه‌های داستانی رده‌بندی گردد. در این بین میزان وضوح (معرّف بودن یا نبودن اعضاء)، سطح کاربرد عامل روایی «ما» را مشخّص خواهد نمود. بر این اساس دو سرگونه‌ی «صدای روایی» و «دیدگاه روایی» مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

۱-۲- عامل روایت جمعی

در بررسی‌های روایت‌شناختی عامل جمع‌انگاری در پرداخت‌های روایی می‌تواند معطوف به کنشگر روایی یا ابژه روایت‌شده بازگردد. در شکل نخست، صورتی پدید می‌آید که در نظریّه‌های مربوطه، «ما-روایت» نامیده می‌شود. راوی جمعی «ما»، فاعل شناسا و عامل جمعی‌بودن روایت‌های مدّنظر در پژوهش پیش‌رو است.

۲-۲- سطح فنّی و گفتمانی

کارکرد ما-راوی در داستان می‌تواند دو سطح متمایز داشته باشد. در صورتی که ما-روایت، راوی قابل تشخیص داشته باشد و این راوی در طول روایت به راوی غالب بدل شود، سطح کاربرد ضمیر اوّل‌شخص جمع در داستان‌پردازی محدود به تکنیک در زاویه‌دید است. ما-روایت در این سطح، فنّی نامیده می‌شود. در مقابل اگر کاربرد ما-راوی در داستان با تمهیدات گوناگون به صورتی چینش شود که نتوان راوی فردی را در ما-روایت شناسایی کرد، سطح کارکرد ما-راوی از تکنیک زاویه‌دید به گفتمان تغییر می‌کند. در این سطح اوّل‌شخص مفرد محو می‌شود و راوی یک‌سره از صدای جمعی برای بازنمایی وقایع بهره می‌برد. بنابراین ما-روایت صرفاً در جایگاه زاویه‌دید مطرح نیست بلکه به دیدگاه روایی داستان ارتقا پیدا می‌کند. در این صورت قاعده‌های واقع‌گرایانه باید مطابق چارچوب‌های مشخّصی ارائه شوند تا داستان، واقع‌نمایانه به نظر برسد در غیراین‌صورت روایت در بُعد باورپذیری جهان خیالی داستان (Diegesis) با ایراد پایه‌ای روبه‌روست:

چارچوب منطقی روایت به ما منتقل می‌شود، البته نه به صورت یک امر بازنموده بلکه به صورت چیزی که در روند بازنمایی داستان بیان می‌شود. همین که چارچوب به مخاطبان منتقل شود، بر واکنش آنان به داستان و شخصیّت‌ها و رویدادها تأثیر می‌گذارد. (کوری، ۱۳۹۵: ۱۰۴-۱۰۳).

۳ تحلیل داده‌ها

ما-روایت تراز می‌تواند با تفاوت در مسأله‌ی کلیدی دسترسی راویان، به دو گونه‌ی اصلی مطرح گردد؛ صدا و دیدگاه جمعی. صدای جمعی می‌تواند اعضای گروه را معیّن یا نامعیّن ارائه کند و دیدگاه روایی که صورت متعالیِ ما-روایت‌ها محسوب می‌شود.

۱-۳- صدای جمعی: ما و اعضای معیّن گروه

در گونه‌ی گروه و اعضای معیّن تشخّص‌یافته‌اش، ما-راوی در برخی بخش‌ها، با ذکر نام مشخّص می‌کند که کدام یک از اعضایش چه کنشی را به صورت فردی انجام داده‌اند؛ در این صورت از طرفی اعضای تشکیل‌دهنده‌ی گروه- همگی یا بعضی نفرات- در داستان معرّفی می‌شوند. چنین عملکردی، ما-روایت را به مجموعه‌ای از کنش‌های فردی تقلیل می‌دهد که در کنار یک‌دیگر قرارگرفته‌اند و مجموع ما-روایت در واقع به مجموع این کنش‌های فردی اطلاق می‌شود. روایت در این سطح همان‌طور که مارکوس (Amit Marcus) گفته است گفتمانی از جانب شخصیّت‌ها پدید می‌آورد که «از جهاتی به گروه تعلّق دارد، امّا از جهات دیگر از مرزهای آن می‌گذرد.» (Marcus, 2008: 146)، و این گونه، نشان می‌دهد که افرادی در وجهی خاص، گروه به حساب می‌آیند و گروه‌بودگی اعضاء محدود به موقعیّت روایی خاصی است که در آن قرار گرفته‌اند.

در داستان «ما سه نفر هستیم» نوشته‌ی داوود غفارزادگان، سه شخصیّت، روایتگر خاطره‌ای مشترک هستند. آن‌ها نُه ماه از سال در مدرسه‌ی روستا کار و زندگی می‌کنند. یکی از اهالی روستا وقتی متوجّه می‌شود که برای این سه نفر شب تنها ماندن در محیط مدرسه ترسناک است، سگ خود را برای محافظت و نگهبانی به آن‌ها می‌دهد؛ امّا شبی به سگ حمله می‌شود و شخصیّت‌های داستان بی آن که برای نجات دادن سگ کاری کنند، از داخل ساختمان حوادث را مشاهده می‌کنند. داستان با معرّفی این شخصیّت‌ها آغاز می‌شود «ما سه نفر بودیم؛ امیر و فیضی و دادا.» (۱۳۹۴: ۷)؛ در ادامه پرداخت داستان به گونه‌ای پیش می‌رود که هر گاه یکی از شخصیّت‌ها کنشی انجام می‌دهد، دو نفر دیگر به شکل واضح واکنشی در باب این کنش انجام می‌دهد یا به گونه‌ای گزارش می‌دهند که فاصله‌ی خودشان با فرد مورد نظر حفظ می‌شود؛ این شکلِ سه‌ضلعی، روی هیچ یک از شخصیّت‌ها ثابت نمی‌ماند و در طول داستان مداوم تغییر می‌کند: «تا فردا ظهر به صورت همدیگر نگاه نکردیم و ظهر، امیر بود که گفت ناهار چی بخوریم. ما جوابش را ندادیم...» (همان‌جا)؛ در واقع در این قسمت، دو نفر، موقعیّت خود را در برابر نفر سوم گزارش می‌کنند:

دادا+فیضی ⟵ امیر

در قسمت بعدی شخصیّتی دیگر پررنگ می‌شود: «فیضی مچ‌هاش قوی بود و زود یاد می‌گرفت چطور با فلاخن نشانه برود. روستایی‌ها به ما می‌خندیدند و به فیضی به چشم خودی نگاه می‌کردند.» (همان: ۸):

دادا+امیر ⟵ فیضی

و نفر سوم نیز به همین ترتیب: «دادا، غروب که بچه‌ها از دور و بر مدرسه دور می‌شدند، نان می‌تپاند توی جیبش و تا انتهای قبرستان می‌رفت...» (همان: ۱۱) :

فیضی+امیر ⟵ دادا

پی‌رنگ داستان نشان می‌دهد قالب ماجرا رخدادی در زمان گذشته است: «و عجیب است که هیچ کاری نتوانستیم بکنیم. جلو چشم ما بردندش و ما برگشتیم به اتاق.» (همان: ۷)؛ و گروه راویان در حال مرور این رخداد و شرح و تفسیر دلایل آن هستند. قرار گرفتن داده‌های فردی از اعضای گروه، به شکل ضمنی در حال نشان دادن عامل حادثه‌ی کانونی داستان یعنی دزدیده شدن سگ است. پیش از بزنگاه حادثه، گردش دیدگاه روایی بیش‌ترین سرعت را به نسبت سایر بخش‌ها دارد:

> [دادا] آن‌جا می‌ایستاد سوت می‌زد تا سگ می‌آمد. خرده‌خرده نانش می‌داد و او را می‌کشاند دنبالش. سگ پاره‌نان‌ها را توی هوا قاپ می‌زد و همیشه چشم به جیب دادا داشت. برای اولین‌بار امیر بود که به فکرش رسید سگ را بیاورد توی راهرو مدرسه. سگ نان‌ها را می‌خورد و ما که شام می‌خوردیم می‌آمد می‌ایستاد پشت پنجره نگاهمان می‌کرد و دور دهانش را می‌لیسید. تکه استخوانش را که از دست فیضی می‌گرفت می‌رفت تا دم غروب. (همان: ۱۱)

چنین سرعتی، می‌تواند به لحاظ صوری زمینه‌ای متناسب با رخداد کانونی به حساب بیاید. کنش‌های بالا به صورت مداوم توسط اعضای گروه تکرار می‌شده است و روایت اعضای گروه در این قسمت به نوعی نشان می‌دهد نقشی که هر یک در زمینه‌ی حادثه‌ی کانونی داشته‌اند از چشم دیگر اعضای گروه، پوشیده نیست. به طور کلّی سیر پیشروی پی‌رنگ، به نقش فردی اعضای گروه در پدید آمدن حادثه‌ی کانونی تأکید دارد امّا روایت در بخش‌های میانی با نقب‌زدن به پیش‌زمینه‌های متعدّد که هر یک از اعضاء به شکل فردی عامل آن بوده است، در کنار تجربه‌هایی که اعضای گروه آن را همراه هم تجربه می‌کنند، میان نقش فردگرایانه و جمع‌گرایانه‌ی گروه ما-راوی تعادل ایجاد می‌کند:

تجربه‌ی فردی: «ما را می‌نشاندند بالادست کنار مطرب‌ها و «عاشیق‌ها»، و ما نمی‌دانستیم چرا نباید برویم بیشه. مردان می‌گفت: نروید آقا مدیر.» (همان: ۱۰)

تجربه‌ی گروهی: «مردان ماند و تا نصفه‌های شب گفت و ما مثل جوجه‌های ترسان دور او نشستیم و گوش به حرف‌هاش دادیم» (همان‌جا)

امّا در نهایت زمان رخ‌دادن فاجعه و پس از آن، گروه در هماهنگی تام، بدون آن که فردی، کنشی مجزا داشته باشد، در حالت نظاره‌گر قرار می‌گیرد و در موقعیّتی مشابه، حتّی احساس مشترک ترس و شرم را تجربه می‌کند:

> دیگر چپیده بودیم توی اتاق و میز و وسایلمان را تلنبار می‌کردیم پشت در و پنجره و صدای سگ حالا وحشیانه دور می‌شد. ما پشت درها را محکم می‌کردیم و فتیله‌ی فانوس را داده بودیم پایین، پایین‌تر تا همدیگر را نبینیم. (همان: ۱۴)

می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روایت در بخش‌هایی که قصد دارد بر داده‌ای فردی متمرکز شود، ذیل صدای مشترک «ما» دیدگاه روایی را تغییر می‌دهد و در بخش‌هایی که هدف نشان دادن اشتراک میان اعضای گروه است، دیدگاه روایی را یک‌سان می‌سازد.

۲-۳- صدای جمعی: ما و اعضای نامعیّن گروه

در دسته‌ای از داستان‌ها، گروه تعداد اعضای خود را مشخّص نمی‌کند یا از آن‌ها نام نمی‌برد و همه‌ی کنش‌ها را به حالتی مثل «یکی از ما» منتسب می‌کند. در چنین حالتی سطحی از عدم وضوح در مورد جزئیات گروه ایجاد می‌شود. این شیوه‌ی نیز می‌تواند در پرداخت روایی حاوی ویژگی‌های اوّل‌شخص مفرد باشد زیرا کنش‌ها فردی گزارش می‌شوند و هم در مجموع برآیند آن‌ها، ویژگی‌هایی از آگاهی کلی‌تر از اوّل‌شخص را به داستان می‌افزاید که گروه را در جایگاه یک راوی نسبتاً آگاه قرار می‌دهد. از سویی دیگر، گروه با انتساب افراد به خود و نام نبردن از آن‌ها، عنصری گروه‌گرایانه را یادآوری می‌کند. این در حالی است که نام‌گذاری از کلیدی‌ترین تمهیدات شخصیّت‌پردازی به‌حساب می‌آید؛ به قدری کلیدی که عنوان بسیاری از داستان‌ها از نام‌های خاص این شخصیّت‌های نام‌بخش (Eponymous) برگرفته‌شده است. نام‌های خاص به واقعی‌نمایی کلّ داستان کمک می‌کنند؛ از ابهام داستان می‌کاهند، تصویرسازی را ساده‌تر می‌کنند، «با استفاده از واقعیات تعریف‌شده در ذهن خواننده جهان داستان را واقعی‌تر می‌کنند.» (بلیث و سوییت، ۱۳۹۲: ۱۰۸)؛ و از همه مهم‌تر، باعث فردیّت‌یابی شخصیّت می‌شوند. با وجود چنین کارکردی، ما-راوی عامدانه از ارائه‌ی نام اعضای خود ممانعت می‌کند و با نادیده‌گرفتن فردیّت شخص مذکور، شخصیّت منحصربه‌فرد او را در داستان صرفاً وابسته به خود بازگو می‌کند. داستان «مردی از فولاد» نوشته‌ی حسین سناپور، در آغاز با گزارش سه همکار، از نحوه‌ی مواجهه‌شان با رئیس جدید اداره آغاز می‌شود:

> همان‌طور که ما سه نفر مثل همه‌ی صبح‌ها، نان بربری و پنیر روی میز، داشتیم صبحانه‌ی دیرهنگام‌مان را می‌خوردیم و درباره‌ی تغییرات جدید اداره و احتمال افزایش حقوق، یا دست‌کم اضافه‌شدن پاداش‌ها به‌خاطر گرانی، حرف می‌زدیم، صدای قارقار غریبی شنیدیم، مثل صدای اگزوز یک اتوبوس که پاره هم شده باشد. (۱۳۹۸: ۶۳)

گروه به عادت همیشگی خود، عمل می‌کند و ورود رئیس جدید حادثه‌ی برهم‌زننده‌ی نظم آغازین داستان است که گروه سه نفره را دچار آشفتگی می‌کند و کنش فردی آغازین در حین همین آشفتگی بروز پیدا می‌کند:

او (یا آن) گفت: «جمعش کنید!» و راه افتاد طرف میز ریاست، که کمی بزرگ‌تر از مال ما بود و صندلی بزرگ‌تر و چرخانی هم پشتش. ما هنوز و همان‌طور ایستاده بودیم که دوباره صدا گفت: «این را هم جمع کنید!»

یکی‌مان نافهمیده گفت: «بله، چشم.» و یکی دیگرمان گفت: «اما کدام را؟»

لوله‌ی تانک چرخید طرف میز و صندلی رئیس و گفت: «این را!»

ما سه‌تایی دویدیم و دوتامان سر میز را گرفتیم و یکی‌مان هم صندلی را هُل داد و بردیم‌شان از در بیرون... (همان: ۶۴)

در این قسمت و قسمت‌های مشابه («یکی‌مان جواب داد...»، «بالأخره یکی از ما به‌اش گفت...» و...) راوی برای بازگویی داده‌های اعضای خود در آن از سبک مستقیم استفاده می‌کند و در واقع با به کار گیریِ این تمهید در حال ایجاد مرزی میان خود، به عنوان گروه و مبدأ، و گوینده‌ی محتوای بازگوشده، به عنوان عضوی وابسته، است. زیرا در چنین سبکی روایتگر صرفاً عمل نقل‌قول را انجام می‌دهد بی آن‌که آن را از صافیِ ذهن خود عبور داده باشد. این نکته جایی اهمیّت می‌یابد که تفاوت این گونه با گونه‌ی دیدگاه روایی جمعی مطرح باشد. در موقعیّت دیدگاه روایی بر خلاف گروه+ اعضاء، روایتگر نمی‌تواند در بازگویی داده‌های مستقل اعضای خود از سبک مستقیم استفاده کند. این داده‌ها همگی به کلّ گروه منتسب می‌شوند و به عنوان آگاهیِ درون‌گروهی ارائه خواهند شد. از گزاره‌های مهمّ دیگر در نمایش دیدگاه روایی متفاوت اعضای گروه در این شکل از ما-روایت‌ها، بخش‌هایی است که راوی درباره‌ی برخی کنش‌های درون‌گروهی توضیح می‌دهد:

ما هم تا جلوِ در اداره همان کار را کردیم که او خواسته بود. می‌ترسیدیم به‌اش گزارش بدهند. می‌دادند، بعدمان دیگر معلوم نبود. شب البته با بعضی دوستان تلفنی مشورت کردیم، امّا فقط به این نتیجه رسیدیم که صبر کنیم ببینیم چه می‌شود. همه‌مان عقیده‌مان این بود که وضع این‌طوری نمی‌ماند و کسی برای رسیدگی می‌آید، یا بالاخره اتفاقی می‌افتد. (همان: ۶۷)

در بازنمایی تعاملات اعضای گروه با یک‌دیگر و اعضای گروه در مقابل دیگری/دیگران داستان تفاوت عمیقی وجود دارد. زمینه‌ی رخ دادن حالت اوّل فاصله میان افراد گروه است؛ مانند آن‌چه در عبارت «با بعضی دوستان تلفنی مشورت کردیم» دیده می‌شود ولی در حالت دوم چنین وجهی وجود ندارد؛ «می‌ترسیدیم»، «به این نتیجه رسیدیم...» و... . ازاین‌رو می‌توان عبارت‌های دسته‌ی نخست را مؤلفه‌ای دیگر برای پدیداریِ هویّت مستقلّ افراد ذیل صدایی مشترک در نظر گرفت.

عنصر دیگر در مشخّص نبودن اعضای گروه، نامعلوم بودن تعداد اعضای ما-راوی است. در اواسط داستان با تخریب بخشی از ساختمان اداره و ادغام‌شدن بخش‌ها، تعداد اعضای این گروه افزایش می‌یابد. تعداد دقیق افراد شاغل در اداره مشخّص نیست، امّا این افزایش یافتن در بخشی از داستان نمود پیدا کرده است:

> تا چند هفته بعد از آمدنش، کارهای ما با او در حد همان ردوبدل‌کردن کاغذ و اشیای اداره بود که یک روز صبح... تانک گفت اگر می‌شود چند لقمه هم نان و پنیر به او بدهیم... اوّل به هم نگاه کردیم و بعد چهار پنج‌تامان هم‌زمان دویدیم که نان‌وپنیر به‌اش برسانیم. (همان: ۷۱)

داستان با اشاره به این مسأله، نامعیّن‌بودن تعداد اعضای ما-راوی را نیز مشخّص می‌کند. نامشخّص‌بودن دایره‌ی شمول اعضاء، موجب می‌شود مخاطب در تعیین پیش‌فرض و انتظار خود از روایتگر و متعاقب آن کیستیِ روایتگر دچار عدم‌اطمینان باشد. همین امر لزوم نشانه‌مندی را افزایش می‌دهد. گروه باید به طریقی معرفه شود. شیوه‌ی غالب این فرآیند اشاره به ویژگی‌هایی است که اعضای گروه را به «ما» تبدیل می‌کند. در این داستان «کارمندان اداره»بودن ویژگی‌ای است که مخاطب می‌تواند همواره با در نظر داشتن آن در مواجهه با داده‌های نامتوازن راوی، انعطاف به خرج دهد. در سایر داستان‌ها نیز اگر راوی به شکل مستقیم خود را معرّفی نکند، اغلب با نمایش‌دادن موقعیّتی که در آن قرار گرفته است یا تکنیک‌های دیگر وجه تسمیّه‌ی گروه را منتقل می‌کند و سپس با به کار بردن ضمیر اشاریِ ما، گروه‌گرایی خود را تقویت می‌کند. به اعتبار وجود ویژگی‌های مطرح‌شده است که می‌توان گفت: «ما» صدای مشترک گروه است ولی دیدگاه روایی آن‌ها را یکسان نمی‌کند و بر همین‌مبنا می‌توان چنین سطحی از اشتراک را به سطح صدا محدود دانست.

۳-۳- ما-راوی در سطح دیدگاه جمعی

اصلی‌ترین عنصر واقعی‌نمایی نقش روایتگری گروه، در گرو پرداخت شخصیّت جمعی گروه است. در این گونه، روایت علاوه بر صدای مشترک، نیازمند دیدگاه روایی مشترک میان اعضای خود است. در ما-روایتی که کنش روایی آن توسط شخصیّت جمعی صورت می‌گیرد، دیدگاه روایی مشترک مصداق «فکر یا کیفیّت واحد»ی است که فورستر به عنوان عنصر اصلی در ساخت شخصیّت‌های ساده‌ی داستانی به آن اشاره می‌کند. (۱۳۹۱: ۹۴)؛ گروه‌پنداری در سطح صدای روایی، تفاوتی بنیادین با سطح دیدگاه روایی دارد؛ در دیدگاه روایی مخاطب باید مجاب شود گروه همواره از «منابعی مشترک برای دانستن، فهمیدن، گفتن و عمل کردن.» (کوری، ۱۳۹۵: ۱۰۶)؛ استفاده می‌کند. هر چند چنین موقعیّتی در پرداخت داستانی، حامل محدودیّت‌های بسیار زیادی است، امّا غیرممکن نیست. در ادامه تلاش می‌شود هر یک از این چهار بخش، با استناد به نمونه‌های داستانی، تبیین گردند:

۱-۳-۳- دانش مشترک

دوره ۱۰. شماره ۳۳. بهار ۱۴۰۵. صفحات ۲۸ تا ۵۳.

به‌طور معمول یک گروه می‌تواند از مرجعی واحد، تأثیر پذیرد. ماحصل چنین تأثیری می‌تواند در ابعاد مختلفی نمودار شود، از جمله در ذهنیّت مشترک گروه. ذهنیّت جمعی، پیشرفته‌ترین و کامل‌ترین گونه‌ی روایتگری جمعی شناخته‌شده تاکنون است تا جایی که ناتالیا بختا پیشنهاد می‌کند تنها این سطح از روایت جمعی، ما-روایت نامیده شود. (2020: 29)

ایده‌ی امکان روایتگری «ما» در بستر ذهنیّت جمعی، برگرفته از نظریه‌ی اجتماعی-فلسفی آلن پالمر (Alan Palmer) است که بر اساس آن، این که افراد به طور مشترک از یک مرجع واحد تأثیر بپذیرند و به طور مشترک فکر و حتی عمل کنند، امکان‌پذیر است. (Palmer, 2011: 79-100)؛ ازاین‌رو به لحاظ ظرفیّت‌پذیری روایی می‌توان در منطق داستان یک گروه روایتگر را به جای یک فرد روایتگر مفروض دانست. چنین روایتی محصول کانونی‌سازی جمعی خواهد بود، یعنی حالتی که در آن راویان متکثر یا گروهی از شخصیّت‌ها بازتاب‌دهنده‌ی رویدادها هستند. (یان، ۱۳۹۸: ۸۴)

در اینگونه، گروه ما-راوی به صورت محرز برای معرّفی، به ماهیّت اعضای خود، یک‌به‌یک، اشاره نمی‌کند و به همین‌دلیل گاهی، در دایره‌ی دانش ما قرار نمی‌گیرد و آن‌چه آگاهی مستتر یا توهّم آگاهی مخاطب نسبت به شخصیّت‌ها (Palmer, 2011: 81)؛ نامیده می‌شود، در باب این راویِ گروهی صرفاً منوط به برداشت بازخوردهای دیگران در داستان است. در داستانِ «آفتاب مهتاب» (۱۳۸۱) شیوا ارسطویی، «دختران فامیل» گروه روایتگر داستان هستند که ماجرای فرار دو نفر از افراد فامیل را بازگو می‌کنند:

> وقتی شنیدیم آرش، عاشق سودابه شده، تعجب نکردیم. این‌که سودابه هم عاشق آرش شده باشد، عجیب بود. آرش می‌توانست عاشق هر کدام از ما دخترهای فامیل بشود...وقتی سودابه و آرش با هم فرار کردند و رفتند به یک شهر دیگر، تازه فهمیدیم چه‌قدر در مورد او و خواهرهاش اشتباه می‌کردیم... (۱۳۸۷: ۷۹)

به قول دختر شاعرپیشه‌ی فامیل: «مانده بود تا بفهمیم عاشقی حقّ همه‌ی آدم‌هاست.» (همان‌جا)

روایت داستان موضع خود در مورد منابع دانش گروه را در جمله‌ی آغازین ارائه می‌کند. دانش مشترک برگرفته از عبارت «شنیدیم» در جمله‌ی ابتداییِ داستان، زمینه‌ی فهم مشترکی است که چند خط بعد راوی به آن نیز اشاره می‌کند. گزاره‌هایی از این‌دست در قسمت‌های مختلف داستان، تکرار می‌شود:

> وقتی شنیدیم علی‌آقا، با آن همه شهرت به تشرّع در شهرش، مجبور شده یک شب برود و برای پدر آرش مشروب گیر بیاورد، تعجب نکردیم. او می‌خواست روزبه‌خان، اعتیاد به الکل را کم‌کم ترک کند تا عذاب نکشد... (همان: ۸۵)

خبر در رفتن پسر محبوب فامیل از سربازی، آن هم درست وسط تاپ و توپ جنگ، به‌گوشمان رسید. (همان: ۸۸)

از آن طرف، شنیده بودیم که روزبه‌خان از بس عرق خورده یرقان گرفته و توران‌خانم صبح تا شب پرستاری‌اش می‌کند. (همان: ۹۱)

بالأخره دلمان برای روزبه‌خان سوخت. می‌شنیدیم که هربار، روزبه‌خان با شیوه‌ای جدید، دست به کارِ سربه نیست‌کردن خودش شده. (همان: ۹۲)

شنیدیم که علی‌آقا یک شب، وسط نماز شب، استخاره کرده که آیا با چاقو سر آرش را بِبُرّد یا نه. (همان: ۹۳)

به کار بردن این افعال، می‌تواند به صورت تلویحی به منبع مهمّ و پایه‌ایِ «شایعه» در ما-روایت‌ها اشاره داشته باشد که منبع اطّلاعاتی برجسته‌ای است و به عنوان راهبردی اساسی در واقعی‌نمایی دانش ما-راوی کاراست:

شایعه‌سازی به‌عنوان کنش الزام‌آور گروهی، هم‌چون عنصری ساختاری، نمادی درون‌گروهی است که مرزبندی با دیگران را تعیین می‌کند، هنجارهای اخلاقی را تقویت می‌کند و نشانه‌ای رفتاری برای گروه‌بودگی به حساب می‌آید که در دایره‌ای قابل‌اعتماد (مثلاً دوستان یا همسایگان یا کارمندان اداری) رخ می‌دهد، امّا در اصل، هر عضوی از آن حلقه می‌تواند در هر نقطه به موضوع شایعه تبدیل شود. (Bekhta, 2020: 174)

شایعه کیفیّت‌های روایی منحصربه‌فردی دارد که می‌تواند خارج از روایت‌های بهره‌مند از کنشگر روایی جمعی، کیفیّت جمعی‌بودن را به متن بیفزاید. خصوصا چون سوژه‌ی شایعه، هر چه که باشد شرکت‌کنندگان در انتقال آن را در موقعیّتی تقابلی قرار می‌دهد و فرصتی پدید می‌آورد که افراد در باب موضوعی مشترک، ایده‌ای را نقل کنند و حتّی با اضافه‌کردن نگرش خود به آن در فرآیند فربه‌سازی آن نقش ایفا کنند:

[شایعه] دانش پراکنده درباره‌ی افراد و رویدادها را تفسیر می‌کند و آن را در قالب داستان‌هایی قابل گفتن، نشان می‌دهد [...] مضمون شایعه‌ها بیش‌تر تخطّی از هنجارهای اجتماعی است [چنین قالبی] شایعه را به بستری بدل می‌کند که علاوه‌بر حفظ هنجارها، درباره‌ی آن‌ها گفت‌وگو می‌شود و مشارکت در این گفت‌وگو نشانه‌ای برای عضویّت اجتماعی به حساب می‌آید. (Fritsch, 2008: 304)

۲-۳-۳- فهم مشترک

یکی از تمهیدات معمول روایت برای نمایش منبع دانش خود، اشاره به نگرش مشترک درباره‌ی داده‌ی دریافت شده است. می‌توان نمود فهم مشترک را در سه حالت مختلف متنی مشاهده کرد.

۱- بیان مستقیم: که در گزاره‌های روایی، پس از ذکر علّتی مشخّص، معلول را با صورتی جمعی تصویر می‌کند.

۲- استفاده از مدلیته‌ها: عموماً با استفاده از افعال بایستن، خواستن، دانستن، توانستن یا معادل آن‌ها صورت می‌پذیرد.

۳- کاربرد قیدهای نسبیّت: با استفاده از قیدها یا عبارت‌هایی شکل می‌گیرند که حاوی بار احتمالی هستند.

بسامد کاربرد هر یک از این حالت در متن، بر بُعد شناختی شخصیّت جمعی مؤثر خواهد بود. حالت نخست حامل پیام مستقیم اطمینان‌بخش است و حالت دوم صورتی تلویحی دارد و صورت سوم می‌تواند حاوی هر دو وجه اطمینان و عدم‌اطمینان به واحدانگاری شخصیّت در دیدگاه روایی خود باشد.

در داستان «قرارگاه متروکه» (۱۳۸۹) نوشته‌ی آیت دولتشاه، گروهانی سیزده نفره برای مدّتی محدود مأموریّت می‌یابند در پادگانی مستقر شوند، امّا حوادث غیرمنتظره و ترسناکی برای آن‌ها رخ می‌دهد، در این میان سه نفر از آن‌ها زنده نمی‌مانند و ده نفر باقی‌مانده فرار می‌کنند. داستان شرح ماوقع این چند روز و فرار این گروه است. نمونه‌های پُرشماری در متن یافت می‌شود که دریافت و فهم و واکنش‌های مشترک افراد گروه را در مواجهه‌های مختلف خود نشان می‌دهد:

> راننده‌ی لندرور تأکید کرد که خروج‌مان بسته به دستور کتبی فرهاندهی است و امیدوارمان کرد که به زودی دستور برگشت می‌آید و برمی‌گردیم. این‌ها را گفت و رفت. (۱۳۸۹: ۱۱-۱۰)
>
> نزدیک‌تر که شدیم چیزی قرمز رنگ در دوردست به چشم‌مان آمد. هیچ‌کدام از ما آمادگی مواجهه با آنچه را که در انتظارمان بود، نداشتیم. (همان: ۱۱)
>
> دیدن جنازه‌ی سوران توی آن حالت همه‌ی ما را افسرده کرده بود. (همان: ۱۲)
>
> اولین ماشین عبوری که که دیدیم جان تازه‌ای گرفتیم. (همان: ۱۴)

بررسی نمونه‌ها، نشان می‌دهد، می‌توان الگویی مشترک را در بیان مستقیم فهم مشترک گروه در نظر گرفت:

موقعیّت ابتدائیِ واکنش‌برانگیز

↓

فهم مشترک (افعال ذهنی یا احساسی)

↓

واکنش مشترک (تفسیر، عملکرد)

ممکن است بخش فهم مشترک به صورت مشخص در برخی موارد با واکنش مشترک ادغام شود، امّا کلیّت الگو ثابت است. همچنین گاهی الگو منحصر به جمله‌های مختصر نیست و می‌توان آن را در ابعاد گسترده‌تری پی گرفت؛ برای مثال در داستان مورد بحث، بعد از رخ‌دادن دو مرگ، مفقودشدن نفر سوم و تغییرکردن راننده‌ی همیشگی که برای اعضای گروه غذا می‌آورده است، گروه مداوم به ترس خود اشاره می‌کند و تصمیم به فرار دسته‌جمعی می‌گیرد و در نهایت هم آن را عملی می‌کند.

دوم، مدلیته‌ها هستند که می‌توانند به دو شکل مثبت و منفی در متن ظاهر شوند. در حقیقت نیز کارکرد مدلیته‌ها، «به حوزه‌ی پنهان و حوزه‌ی ضمنی گفتمان تعلّق دارد و به نوعی که آن را به کمک پیش‌فرض‌های موجود در گفتمان می‌توان درک کرد.» (عباسی، ۱۳۹۵: ۱۴۷)؛ و با وجود این که خود می‌توانند به شکل مستقل در جمله‌ها قرار گیرند، در ساخت کنشی گروهی میانجی، کنش اصلی دیگری را تقویت می‌کنند:

> خون سرباز انگار که از سقف بیاید به تمام سرامیک‌های جرم گرفته‌ی حمام پاشیده بود و در کف حمام با آبی که از بالا می‌آمد مخلوط می‌شد و دورانی از پاشوره خارج می‌شد. هیچ‌کدام‌مان نمی‌توانستیم باور کنیم. بوی خون داغ توی بخار آب سالن پیچیده بود و دیوانه‌مان کرده بود. (دولتشاه، ۱۳۸۹: ۱۱)

در این مثال، جمله‌ی برجسته‌شده می‌توانست به شکل «هیچ‌کدام‌مان باور نمی‌کردیم.» یا «هیچ‌کدام باورمان نمی‌شد.» ضبط شود ولی استفاده از مدلیته‌ی «نمی‌توانستیم»، فعل «باور نکردن» را به نفع گروه مؤکد می‌کند زیرا کنشی را به روند عملکرد گروه می‌افزاید که بر زیرساخت کنش اصلی دلالت دارد:

> ما می‌خواستیم با همان لندرور برگردیم، اما راننده گفت که از فرماندهی تأکید دارند که تا تحویل آنجا به میراث، ما توی قرارگاه بمانیم. لندرور همان‌طور که آمده بود برگشت و باز هم ترس‌خورده و ناامید چشم دوختیم به جاده.
>
> دیگر لحظه‌ای نمی‌توانستیم آنجا بمانیم. تصمیم گرفتیم به هر قیمتی شده آنجا را ترک کنیم. (همان: ۱۳)

در مثال بالا نیز همان فرآیند جاری است. فعل «می‌خواستیم»، دال بر تصمیم‌گیری جمعی است در حالی که عمل برگشتن هنوز اتّفاق نیفتاده است. به بیان دیگر عمل انجام‌نشده‌ی گروه نیز به واسطه‌ی مدلیته‌ی «می‌خواستیم» وجهی وجودی و انجام‌شده به خود گرفته است. فعل «نمی‌توانستیم» نیز به همین صورت ناظر بر تشریک مساعی اعضای گروه است در حالی که گردان همچنین در وضعیّت ماندن در پادگان قرار دارد. و هر دوی این‌ها، کنش نهایی نیستند بلکه میانجی ارائه‌ی کنش نهایی قرار گرفته‌اند. سایر مدلیته‌ها نیز به همین ترتیب می‌توانند نقشی مشابه را برای ما-روایت ایفا کنند. بنابراین ما-راوی می‌تواند به کمک چنین مدلیته‌هایی فهم مشترک خود را در متن منعکس کند.

دوره ۱۰. شماره ۳۳. بهار ۱۴۰۵. صفحات ۲۸ تا ۵۳.

سوم، قیدهای بیانگر نسبیّت هستند. کاربرد این قیدها در داستان دو وجه دارد؛ وجه نخست بی‌اعتمادی به شخص ما-راوی است زیرا به نظر می‌رسد در بیان داده‌های روایی خود شک و تردید دارد یا از سوی دیگر علاوه بر معنای معمولِ «دریافتی نامطمئن از موقعیّتی خاص»، می‌تواند معنای ضمنیِ همبستگی و هم‌فکری میان اعضای گروه را از هماهنگی تام خود خارج کند. در چنین حالتی مفهوم یک‌پارچه‌ی شخصیّت جمعی دچار تزلزل می‌شود و از این‌جهت نیز می‌توان به اعتمادپذیربودن ما-راوی شک کرد و وجه دوم بی‌اعتمادی شخص ما-راوی نسبت به موقعیّت گزارش شده است. تشخیص این دو حالت وابسته به سایر عناصر روایی در متن است و نمی‌توان آن را منحصراً بررسی کرد، امّا به طورکلّی می‌توان ادّعا کرد وقتی قرائن گفتمانی متن (خصوصاً در کاربرد دو شکل بیان مستقیم و مدلیته‌ها) به سمت وجه دوم میل می‌کنند، حالت سوم نیز پیروِ وجه دوم یعنی بی‌اعتمادی شخص ما-راوی نسبت به موقعیّت گزارش شده است. نمونه‌های موجود داستان بررسی‌شده نیز همین امر را تأیید می‌کنند:

> ما سربازهایی بودیم که دوره‌ی آموزشی‌مان را توی همین قرارگاه گذرانده بودیم و نسبتاً به شرایط آنجا آشنا بودیم. (۱۳۸۹: ۱۱)

در آغاز داستان حین زمینه‌سازی برای ورود به حوادث، ما-راوی با آوردن قیدی نسبی فضا را برای رخدادهای بعدی آماده می‌سازد.

> ما با صدای افتادن سرباز بلند شدیم، هوا که روشن شد جای شکستن شیشه‌ی نورگیر را دیدیم که نشان از افتادن سرباز را از آن می‌داد. گویا سرباز توی خواب راه افتاده بود و از نردبام کنار دیوار ورودی خوابگاه بالا رفته بود و توی خواب و بیدار پایش روی نورگیر رفته بود و آن اتفاق برایش افتاده بود. دیگر نمی‌شد اوضاع را عادی تصوّر کرد. (همان: ۱۲)

همان‌طور که دیده می‌شود راوی از تمام عبارت‌های بعد از «گویا» که جزء مقوله‌های نگرشی گواه‌نمایی (Evidentialiaty) هستند، استنتاج کرده است که رخدادها این‌چنین بوده‌اند. قید پر تکرار «انگار» در متن کاربردی بلاغی نیز دارد:

> راننده‌ی جدید گفت: هر دو سرنشین لندرور درجا کشته شده‌اند و جنازه‌شان به فرمانداری فرستاده شد. ما بهت کرده بودیم. انگار دستی ناپیدا ما را به سمت نابودی می‌کشاند. (همان: ۱۳)
>
> گاهی چیزی شبیه باد به صورت‌مان می‌خورد، تمام مدت انگار چشم‌هایی از درون پنجره‌های قلعه‌ی قدیمی می‌پاییدمان. (همان‌جا)
>
> از جلوی قلعه‌ی قدیمی که رد می‌شدیم انگار چشم‌هایی مدام تعقیب‌مان می‌کرد و صداهایی که مثل زوزه‌ی باد شنیده می‌شد، انگار از ماورای تاریخ می‌آمدند؛ شبیه دسته‌ای که مویه کنند و زنی که جیغ بکشد. (همان: ۱۴)

در نمونه‌های ذکرشده، قیدها بیانگر فهم مشترک گروه از موقعیّتی است که در حال گزارش آن هستند زیرا عبارت‌های پس از این قیدها صورت بلاغی تشبیهی می‌یابند. در واقع ما-راوی در حال تفسیر و تشریح موقعیّت خود با موقعیّتی مشابه برای تأثیرگذاری هر چه بیش‌تر است و قیدها در جایگاه ادات تشبیه استفاده شده‌اند و بیانگر احتمال نیستند. در مواردی دیگر با کمک گرفتن از وجهیّت معرفتی (Epistemic modality) همین عدم‌اطمینان را به مخاطب منتقل می‌کند:

> شده بود که گهگاهی حیوانی اهلی یا وحشی از لای سیم خاردارها تو بیاید و توی سوله‌های غذاخوری و آشپرخانه سر و صدا به راه بیندازد و این در شرایطی که دو روز پادگان کاملاً خالی بود محتمل به نظر می‌آمد. (همان: ۱۰)
>
> روز سوم حضور ما در قرارگاه بود، صبحش لندرور خاکی آمد و سهمیه‌ی غذای سه روزمان را آورد. از قرار معلوم به این زودی‌ها قرار نبود از آنجا خارج شویم. (همان‌جا)

بدین‌ترتیب این فعل‌های اسنادیِ ذهنی که توسط ما-راوی در موضع‌گیری‌های او نسبت به موقعیّت‌های روایی به کار رفته‌اند و «به ارزیابی میزان احتمال حادث‌شدنِ رخداد فرضیِ معیّن در گذشته، حال یا آینده در دنیایی ممکن اشاره دارند.» (Nuyts, 2001: 21)؛ در هم‌سویی با سایر قرائن گفتمانی موجود در متن، وضعیّت‌های روایی غیرمطمئن را می‌سازند و چندان ارتباطی با بی‌اعتباری راوی ندارند.

۳-۳-۳-گفته‌های مشترک

همان‌طور که مطرح شد یکی از تکنیک‌های ما+ اعضاء برای بازگوکردن پاره‌گفت‌روایی استفاده از عبارت‌هایی هم‌چون «یکی از ما گفت» است. در مقابل، گونه‌ی دیدگاه روایی در موقعیّت مشابه از عبارت «گفتیم» بهره می‌گیرد. در حقیقت کاربرد صورت دوم یعنی «گفتیم»، می‌تواند بیانی دیگر از صورت اوّل «یکی از ما گفت» باشد با این تفاوت که در فعل «گفتیم»، شناسه‌ی جمع به صورت مجاز کل از جزء به کار رفته است. در این حالت با فرض کاربردِ مجازیِ شناسه‌ی جمع در صورت دوم با سطحی از بلاغت مواجه هستیم که در صورت نخست دیده نمی‌شود و بار معنایی جمعی آن به مراتب بیش‌تر از صورت «یکی از ما گفت» است. از سوی دیگر عبارت «یکی از ما گفت» به نسبتِ صورت «گفتیم» در ژرف‌ساخت نحوی خود، تا حدودی گوینده را شاخص می‌کند. به طور مثال اگر در طول روایت دو گوینده‌ی متفاوت نقلِ‌قول داشته باشند و نقلِ‌قول نفر اوّل با واسطه‌ی «یکی از ما گفت» بیان شود، برای نقلِ‌قول نفر بعدی تمهیدی در نظر گرفته می‌شود که با نفر اوّل متمایز باشد، همان‌گونه که در داستان «مردی از فولاد» دیده شد: یکی‌مان نافهمیده گفت: «بله، چشم.» و یکی دیگرمان گفت: «اما کدام را؟» (سناپور، ۱۳۹۸: ۶۴)

در حالی که در کاربرد صورت دوم، با فرض متناوب‌بودن فعل واسطه‌ای «گفتیم»، به دلیل انگاره‌ی ذهنی مخاطب، این امکان وجود دارد که گوینده هر بار بتواند با بار قبلی متفاوت در نظر گرفته شود؛ زیرا عبارت «گفتیم»

یک‌سره از ویژگی عدم‌تعیّن ضمیر اوّل‌شخص جمع استفاده می‌کند. به عبارت دیگر در صورت نخست، درصدی از عینیّت‌گرایی دیده می‌شود که در عبارت دوم نمی‌توان آن را تشخیص داد. برای مثال داستان «سبز مثل طوطی، سیاه مثل کلاغ» نوشته‌ی هوشنگ گلشیری تصویر واضحی از این عملکرد را به مخاطب منتقل می‌کند؛ داستان بر اساس گفت‌وگو میان ما-راوی و حسن‌آقا شکل گرفته است. حسن‌آقا هر بار به اسم طوطی پرنده‌ای می‌خرد ولی بعد متوّجه می‌شود اشتباه کرده و پرنده کلاغ بوده است. اعضای ما-راوی که به نظر می‌رسد همیشه او را در قهوه‌خانه ملاقات می‌کنند، میانه‌ی گفت‌وگوها، دیدگاه خود را نیز بیان می‌کنند یا داده‌ای به داستان می‌افزایند:

هر وقت حسن‌آقا را می‌بینیم می‌گوییم: «خوب، چطور شد؟ موفق شدی؟»

می‌گوید: «نه، نشد، باز غار غار کرد.»

می‌گوییم: «آخر، مرد حسابی، مگر مجبوری؟»

می‌گوید: «من فقط یک طوطی می‌خواهم که باش حرف بزنم، درد دل کنم، اما این طوطی‌های حسین آقا - آدم چه بگوید؟ - دریغ از یک کلمه! دریغ از یک حسن آقای خشک و خالی، همین‌طور که من و شما می‌گوییم! اینها فقط بلدند غارغار کنند: غار، غار!»

آن‌وقت باز می‌رود سراغ حسین آقا یک طوطی تازه می‌خرد. چند هفته‌ای یا حتی یکی دو ماهی، سالی، پیداش نمی‌شود که نمی‌شود. بعد یکدفعه می‌آید، چشم‌هاش سرخ سرخ، کاسه‌ی خون، و ریشش نتراشیده. چمباتمه می‌نشیند، کلاهش را برمی‌دارد می‌گذارد روی کاسه‌ی زانویش و با مشت می‌کوبد روی زمین که: «باز هم نشد!»

می‌گوییم: «این دفعه هم؟» (۱۳۸۲: ۳۰۵)

روایت تا انتها هیچ‌گاه از صدای جمعی خود تخطّی نمی‌کند تا اندازه‌ای که تصوّر می‌شود ما-راوی در واقع یک فرد است که خودش را ذیل برچسب (Etiquette) اجتماعی، «ما» می‌نامد، ولی نشانه‌ای در داستان تصریح می‌کند او واقعاً منحصربه‌فرد نیست و مرجع جمعی دارد:

خاطر حسن‌آقا را می‌خواهیم. ساده است، پاک است، نمی‌دانیم، بی غل‌وغش است، اما فراموشکار است. اگر امروز سرش را بشکنند، پولش را بالا بکشند، فردا یادش می‌رود. می‌گوییم: «آخر، حسن‌آقا، مگر یادت نیست؟ مگر همین دیروز نبود که جلو در و همسایه آبرو برات نگذاشت؟»

می‌گوید: «کی، کجا؟»

می‌گوییم: «ما خودمان دیدیم، همه شاهدیم.»

می‌گوید: «هر کس آب قلبش را می‌خورد.» (همان: ۳۰۶)

در این موقعیّت اگر راوی برچسبی اجتماعی را به کار برده بود، برای سپردن قضاوت به دیگران یا «همه» باید از شناسه‌ی سوم‌شخص به جای اوّل‌شخص استفاده می‌کرد و عبارت به شکل «ما خودمان دیدیم، همه شاهدند» تغییر می‌کرد.

جز شیوه‌ی یادشده، پرکاربردترین سبک در حالت دیدگاه روایی، سبک غیرمستقیم آزاد است که تشخیص کیستی منبع داده را تا حدّ زیادی دشوار می‌کند و بدین ترتیب فردیّت اعضای گروه در موقعیّتی جمعی حل می‌شود. گاهی در روایت‌های مذکور می‌توان حدس زد منشأ بازگویی موضوع بیان‌شده بیش از آن‌که جمعی باشد، فردی است. موقعیّت‌هایی از این دست، با ذکر جزئیاتی پدید می‌آیند که انتظار نمی‌رود برای همه‌ی اعضای یک گروه چشم‌گیر باشد، امّا حتّی در چنین موقعیّتی، دیدگاه روایی واحد، گروه را ملزم می‌کند نگرش شخصی را ذیل صدای واحد خود قرار دهد؛ ازاین‌روست که در برخی مواقع داده‌های روایی به صورت پاره‌گفت‌هایی فرافکنانه به نظر می‌رسند.

۳-۳-۴- عملکرد مشترک

تمام موارد ذکرشده تا کنون، حاوی مصادیق متنی برای عملکردهای مشترک گروه بوده‌اند. اساساً در عملکرد مشترک، فردیّت اعضای گروه به هیچ صورتی نمایان نخواهد بود. یکی از راه‌های رعایت‌کردن چنین چارچوبی تعیین مرزبندی گروه است؛ این مرزبندی می‌تواند توسط قرارگیری گروه در تقابل با «دیگری» در داستان شکل گیرد. بدین ترتیب، گروه می‌تواند مداوم با اشاره به تقابل‌های میان خود و «دیگری»، عملکردهای خود را به صورت جمعی مؤکد کند. به همین ترتیب برخی ما-روایت‌ها که در آن‌ها «ما»، شخصیّتی جمعی و در عین حال واحد دارد، با اشاره به چیستی/کیستی گروه، روایت را پیش می‌برند. در این عمل که در واقع پیش‌زمینه‌سازی (Foregrounding) است، گروه ضمن معرّفی خود، به صورت تلویحی محدودیّت‌های عملکرد خود را نیز بیان می‌کند. در داستان «نفیرخانه» نوشته‌ی خسرو عباسی، گروه راویان نوازندگان نقاره‌خانه در حرم حضرت رضا(ع) هستند که روزی با اتّفاقی نادر مواجه می‌شوند؛ مردی خارج از این گروه در دروازه‌ی محراب ایستاده و سورنا می‌نوازد. داستان، شرح مواجهه‌ی این گروه و سرپرست‌شان اسرافیل، نوه‌ی حاج نایب‌نفیرچی، با مرد غریبه است که نمی‌تواند سخن بگوید ولی با اشاره ادّعا می‌کند قبلاً سورچی بوده و پس از خواب دیدن، برای توبه در این مکان حاضر شده است. پیش‌زمینه‌چینی داستان در خطوط ابتداییِ آن اتّفاق می‌افتد:

> صدای سورنا که پیچید توی حرم، انگار دمیده باشند توی صورِ اسرافیل. مثل مرده‌های هزارساله بلند شدیم از جایمان. صدا زدیم همدیگر را. تنه زدیم و پیش افتادیم از زائرهای کنجکاوی که حالا باعجله سمت مسجد بالاسر هجوم آورده بودند. (۱۳۹۶: ۱۰۳)

گروه نوازندگان، در طول داستان از هر کنش غیرجمعی‌ای پرهیز می‌کند. هیچ یک از آن‌ها به تنهایی عملکردی در داستان ندارد و دایره‌ی شمول آن‌ها حتّی سرپرست‌شان را که ایده‌ای متفاوت با آن‌ها دارد، در خود نمی‌پذیرد:

از کنار دیواره‌ی پشت‌بام، پشت سر هم، پله‌های مارپیچ را یکی‌یکی با طمأنینه رفتیم تا نقاره‌خانه. رسم بود که وقتی کسی شفا می‌گرفت از آقا، کرنا بزنیم و بر نقاره‌ها بکوبیم. نوه‌ی حاج نایب نفیرچی رسید و نشست روی یکی از صندلی‌های لهستانی. عبایش را روی دوش کشید. نفسش که جا آمد گفت:

«اگر خوابش شیطانی نباشه توبه‌اش قبول رفته، همین.»

ما ایستاده بودیم. عمله‌ی شکوه بودیم و همان‌جور ایستاده بودیم. نوه‌ی حاج نایب نفیرچی گفت:

«اگر عقل مای قبول مُکنِن مو موگوم نِه، حال خودتن مودُنن.»

طلسم شده بودیم انگار. نوه‌ی حاج نایب نفیرچی وقتی دید همان‌جور ایستاده‌ایم گفت:

«بوق و کرنا و نقاره مزِنَن مردم خبردار برَن. ای شیرپاک‌خورده که خودش سورنایِ زد. یه نقاره کمه، اگه مخین بیارِن بزنّم براتان.» (۱۳۹۶: ۱۰۸-۱۰۷)

همان‌طور که مشخّص است، گروه با نام بردن از این فرد و نقل قول‌هایش که خطاب به گروه است، میان خود و او فاصله‌گذاری انجام می‌دهد. جز این تصاویر شکل گرفته در طول داستان نیز همواره بر این فاصله‌گذاری تأکید می‌کنند. مثل نمونه‌ی ذکرشده که نشستن اسرافیل و ایستادن گروه در آن ترسیم شده است. این شیوه‌ی مؤکد کردن در واقع راهی برای برجسته‌سازی محدوده‌ی گروه است. گروه می‌تواند با اشاره به این تفاوت‌ها با سایر شخصیّت‌های داستان، ذات اشتراکی خودش را پررنگ‌تر نشان دهد. همان‌طور که کنان آن را عامل تقویت شخصیّت‌پردازی معرّفی می‌کند. (۱۳۸۷: ۹۳)؛ سایر شخصیّت‌های معرّفی‌شده در داستان هر یک وجهی از گروه نوازندگان را روشن می‌کنند؛

نوه‌ی حاج نایب نفیرچی وقتی دید همان‌طور مات‌ومبهوت ایستاده‌ایم نهیب زد.

«جلو معصیت رو بگیرِن تو حریم ای معصوم غریب»

یکی از قاری‌های عربِ دارالحفاظ، که حبشی دیلاقی بود، سورنا را از جلو دهان پیرمرد کشید. (همان: ۱۰۴)

یکی از نگهبان‌ها مطمئن بود قبلاً او را در صحن دیده... نوه‌ی حاج نایب نفیرچی سورنا را گرفت جلو چشم نگهبان.

«پس چه‌طوری تونسته ای شاخ شیطانِ بیاره تو حریم؟ چه‌کار مَکنِن شماها؟» (همان: ۱۰۶)

وقتی توانستیم به کمک مأمورها از زیر دست زائرها درش بیاوریم [...] . (همان: ۱۰۷)

بدین ترتیب ما-روایت یکی از چالش‌های پیش‌روی خود را حل می‌کند و به صورت مداوم بر جمع‌گرایی خود پافشاری می‌کند. با همه‌ی این‌ها، در حقیقت روایت همیشه ملزم به رعایت مرزبندی‌های تعیین‌شده نیست. در بعضی داستان‌ها ما-راوی از روشی بین‌بین برای شرح ماوقع سود می‌برد. در این حالت به نظر می‌رسد راوی تحت یک «مای» مشترک دیدگاه‌های روایی تغییریافته‌ای دارد و گاه تمام اعضای ما-روای در موقعیّتی واحد و از منظری واحد روایت را پیش می‌برند.

٤ نتیجه‌گیری

مشابه سایر زاویه‌دیدها، مسأله‌ی ناظر بودن یا کنشگری در شیوه‌ی ما-روایت نیز مطرح است. «ما» به عنوان شخصیّت کانونی، عملکردهای متفاوت و دسترسی‌های مختلفی در طول روایت از خود نشان می‌دهد که می‌تواند مبنای تقسیم‌بندی‌های ریزبینانه‌تری برای انواع این شیوه‌ی روایی قرار گیرد و برخی دیگر به نمایش‌های ظاهری بسنده می‌کنند و پیشروی درون‌گرایانه ندارند. در حقیقت این مسأله به بازنمایی‌های داستان بازمی‌گردد؛ به این معنا که وقتی ما-روایت به یکی از دو سر طیف گفتن یا نشان دادن نزدیک می‌شود، الزامات روایت تغییر می‌کند و اهمیّت آن تا اندازه‌ای است که می‌تواند به عنوان ویژگی‌ای اساسی در طبقه‌بندی‌ها لحاظ شود. کنشگری جمعی شکل تکنیکی «ما»، مؤلفه‌های پیچیده‌ای برای بررسی نیاز ندارند و مشابه هر اوّل‌شخص مفردی قابل‌مطالعه هستند؛ امّا در شکل ما-روایت تراز، کنشگری جمعی ویژگی‌های منحصر به‌فردی پیدا می‌کند. اصلی‌ترین موضوع در این بخش به شیوه‌ی بازنمایی داستان بازمی‌گردد. از این جهت شکل نمایش «ما» در داستان‌ها به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱- «ما»یی که ذیل صدایی مشترک داده‌های اعضای خود را به روایت جمعی بدل می‌کند و آن را ارائه می‌دهد.

۲- «ما»یی که از نخست به مثابه کلّ منسجم سخن می‌گوید و روایت در آن حاصل دیدگاهی مشترک است.

بدین ترتیب داستان با این دو راهی مواجه است که آیا قصد دارد افکار گروه روایتگر را در داستان انعکاس دهد یا خیر و در درجه‌ی دوم از چه طریقی این کار را انجام خواهد داد. شکل نخست یعنی گروه+اعضاء، تابع الگوی «کنش فردی اعضای گروه+ عملکرد ادراکی واسطه‌گر توسط دیگر اعضای گروه (شنیدن، دیدن، احساس کردن، تصوّر کردن و...) = گزارش کنش روایت‌شده به عنوان کنشی درون‌گروهی»، امّا در مورد شکل دوم یا روایت‌های با شخصیّت جمعی، این مسأله نمی‌تواند موضوعیّت داشته باشد زیرا ما-راوی با تمام اعضای خود و به صورت یک‌پارچه درون‌روی‌داد است و امکان جداسازی اعضای خود را ندارد و داستان از تمهیدات دیگری برای پُرکردن این خلاء استفاده می‌کند.

از آن‌جا که در ما-روایت‌ها (شخصیّت جمعی) موقعیّت کانونی‌سازی درونی ثابت یا زاویه‌دید درونی تنها معطوف به یک شخصیّت کانونی‌ساز است، ترتیب ارائه‌ی داده‌ها صرفاً از طریق یک دیدگاه صورت می‌گیرد که

این دیدگاه ثابت توسط صدای جمعی نمایش داده شود، امّا در ما-روایت‌های نوع اوّل (گروه+ اعضاء) روایت با صدای جمعی ثابت یعنی ضمیر «ما»، دیدگاه‌های مختلف را نمایش دهد.

منابع

- ارسطویی، شیوا، (۱۳۸۷)، «آفتاب مهتاب» در «**آفتاب مهتاب**»، چاپ پنجم، مرکز: تهران.
- باختین، میخاییل، (۱۴۰۰)، «**پرسش‌های بوطیقای داستایوفسکی**»، ترجمه‌ی سعید صلح‌جو، چاپ سوم، نیلوفر: تهران.
- بلیث، هال و سوییت، چارلی، (۱۳۹۲)، «ذکر نام‌ها: چگونه داستان‌تان را واقعی و ملموس کنید؟» در **حرفه: داستان‌نویس**، ترجمه‌ی کاوه فولادی‌نسب و مریم کهنسال نودهی، صص ۱۰۷- ۱۱۵.
- پرینس، جرالد، (۱۳۹۹)، «**فرهنگ تفصیلی اصطلاحات روایت‌شناسی**»، ترجمه‌ی رحیم موسوی‌نیا، دانشگاه شهید چمران: اهواز.
- دولتشاه، آیت، (۱۳۸۹)، «(قرارگاه متروکه) **در خویش‌خانه**»، افکار: تهران.
- ریبو، ایگناسی، (۱۴۰۰)، «**داستان منثور**». ترجمه‌ی وفا میاه، سیاهرود: تهران.
- سناپور، حسین، (۱۳۹۰)، «(صخره‌نشین) در **با گارد باز**»، چاپ چهارم، چشمه: تهران.
- ----------، (۱۳۹۰)، «(فرمان) در **با گارد باز**»، چاپ چهارم، چشمه: تهران.
- ----------، (۱۳۹۸)، «(مردی از فولاد) در **مخلوقات غریب**»، چاپ دوم، تهران: چشمه.
- عباسی، علی، (۱۳۹۵)، «**نشانه-معناشناسی روایی مکتب پاریس: جایگزینی نظریه‌ی مدلیته‌ها بر نظریه‌ی کنشگران**»، دانشگاه شهید بهشتی: تهران.
- عباسی، خسرو، (۱۳۹۶)، «(نفیرخانه) در **سنگ یحیا**»، نیماژ: تهران.
- -غفارزادگان، داوود، (۱۳۹۴)، «(ما سه نفر هستیم) در **ما سه نفر هستیم**»، چاپ دوم، ثالث: تهران.
- فورستر، ادوارد مورگان، (۱۳۹۱)، «**جنبه‌های رمان**»، ترجمه‌ی ابراهیم یونسی، چاپ ششم، نگاه: تهران.
- کالر، جاناتان، (۱۳۹۹)، «**بوطیقای ساخت‌گرا**»، ترجمه‌ی کوروش صفوی، چاپ سوم، مینوی خرد: تهران.
- کوری، گرگوری، (۱۳۹۵)، «**روایت‌ها و راوی‌ها**»، ترجمه‌ی محمد شهبا، چاپ دوم، مینوی خرد: تهران.
- کنان، شلومیت، (۱۳۸۷)، «**روایت داستانی: بوطیقای معاصر**»، ترجمه‌ی ابوالفضل حری، نیلوفر: تهران.
- گلشیری، هوشنگ، (۱۳۸۲)، «(سبز مثل طوطی سیاه مثل کلاغ) در **نیمه تاریک ماه**»، چاپ دوم، نیلوفر: تهران.
- مارتین، والاس، (۱۳۹۱)، «**نظریه‌های روایت**». ترجمه‌ی محمد شهبا، چاپ پنجم، هرمس: تهران.
- میرصادقی، جمال، (۱۴۰۱)، «**زاویه‌دید در داستان**»، چاپ دوم، سخن: تهران.
- یان، مانفرد، (۱۳۹۸)، «**روایت‌شناسی**». ترجمه‌ی محمد راغب، ققنوس: تهران.
- Bekhta, Natalya. (2020). **We-Narratives: Collective Storytelling in Contemporary Fiction**. Columbus: Ohio Univ. Press.
- Fritsch, Eather. (2008). “Gossip” in **Routledge Encyclopedia of Narrative Theory**. David. Herman, Manfred. Jahn, and Marie-laure. Ryan (eds.). London: Routledge. pp. 304-305.
- Marcus, Amit. (2008). “We are You: The Plural and the Dual in ‘We’ Fictional Narratives" in **Journal of Literary Semantics**. Vol. 37. No. 1. pp. 1–22.

- Nuyts, Jan. (2001). **Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective**. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Palmer, Alan. (2011).”The Mind Beyond the Skin in Little Dorri”. in **Current Trends in Narratology**. Greta Olson (ed.). NY: de Gruyter. pp. 79-109.
- Richardson, Brian. (2009). “Plural Focalization, Singular Voices: Wandering Perspectives in ‘We’-Narration” in **Point of View, Perspective, and Focalization**. Peter Hühn, Wolf Schmid and Jörg Schönert (eds.). NY: de Gruyter. pp. 143-159.

References

Abbasi, Ali. 2016. *Narrative Semio-Pragmatics of the Paris School: Substituting the Theory of Modalities for the Theory of Actants*. Tehran: Shahid Beheshti University.

Abbasi, Khosrow. 2017. "Nafir-Khāneh," in *Sang-e Yahyā*. Tehran: Nimaj.

Arastouei, Shiva. 2008. "Aftāb Mahtāb," in *Aftāb Mahtāb*. 5th ed. Tehran: Markaz.

Bakhtin, Mikhail. 2021. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated by Saeed Solhjoo. 3rd ed. Tehran: Niloufar.

Bekhta, Natalya. 2020. *We-Narratives: Collective Storytelling in Contemporary Fiction*. Columbus: Ohio State University Press.

Blythe, Hal, and Charlie Sweet. 2013. "Naming Names: How to Make Your Story Real and Tangible." In *Herfeh: Dāstān-Nevis*, translated by Kaveh Fouladi-Nasab and Maryam Kohansal-Nodehi, 107–115. Tehran.

Culler, Jonathan. 2020. *Structuralist Poetics*. Translated by Kourosh Safavi. 3rd ed. Tehran: Minu-ye Kherad.

Currie, Gregory. 2016. *Narratives and Narrators*. Translated by Mohammad Shahba. 2nd ed. Tehran: Minu-ye Kherad.

Dolatshah, Ayat. 2010. "Gharārgāh-e Matrukeh," in *Khish-Khāneh*. Tehran: Afkar.

Forster, E. M. 2012. *Aspects of the Novel*. Translated by Ebrahim Younesi. 6th ed. Tehran: Negah.

Fritsch, Eather. 2008. "Gossip." In *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*, edited by David Herman, Manfred Jahn, and Marie-Laure Ryan, 304–305. London: Routledge.

Ghaffarzadegan, Davoud. 2015. "Mā Se Nafar Hastim," in *Mā Se Nafar Hastim*. 2nd ed. Tehran: Sales.

Golshiri, Houshang. 2003. "Sabz Mesl-e Tuti, Siah Mesl-e Kalāgh," in *Nimeh-ye Tārīk-e Māh*. 2nd ed. Tehran: Niloufar.

Jahn, Manfred. 2019. *Narratology: A Guide to the Theory of Narrative*. Translated by Mohammad Raqeb. Tehran: Ghoghnoos.

Rimmon-Kenan, Shlomith. 2008. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. Translated by Abolfazl Hari. Tehran: Niloufar.

Marcus, Amit. 2008. "We Are You: The Plural and the Dual in 'We' Fictional Narratives." *Journal of Literary Semantics* 37 (1): 1–22. https://doi.org/10.1515/jlse.2008.001

Martin, Wallace. 2012. *Recent Theories of Narrative*. Translated by Mohammad Shahba. 5th ed. Tehran: Hermes.

Mir-Sadeghi, Jamal. 2022. *Zāviyeh-ye Did dar Dāstān (Point of View in Fiction)*. 2nd ed. Tehran: Sokhan.

Nuyts, Jan. 2001. *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.

Palmer, Alan. 2011. "The Mind Beyond the Skin in *Little Dorrit*." In *Current Trends in Narratology*, edited by Greta Olson, 79–109. Berlin/New York: De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110255003.79

Prince, Gerald. 2020. *A Dictionary of Narratology*. Translated by Rahim Mousavi-Nejad. Ahvaz: Shahid Chamran University.

Ribó, Ignasi. 2021. *The Secrets of Story: From Literature to Narrative Theory*. Translated by Vafa Miyaah. Tehran: Siyahrood.

Richardson, Brian. 2009. "Plural Focalization, Singular Voices: Wandering Perspectives in 'We'-Narration." In *Point of View, Perspective, and Focalization*, edited by Peter Hühn, Wolf

Schmid, and Jörg Schönert, 143–159. Berlin/New York: De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110218916.1.143

Sanapour, Hossein. 2011. “Sakhreh-Neshin,” in *Bā Gārd-e Bāz*. 4th ed. Tehran: Cheshmeh.

———. 2011. “Farmān,” in *Bā Gārd-e Bāz*. 4th ed. Tehran: Cheshmeh.

———. 2019. “Mardi az Fulād,” in *Makhlūqāt-e Gharib*. 2nd ed. Tehran: Cheshmeh.